

40. *Spoont Michele*. Race and Ethnicity as Factors in Mental Health Service Use Among Veterans With PTSD / Michele R. Spoont, James Hodges, Maureen Murdoch, Sean Nugent // *Journal of Traumatic Stress*, Vol. 22, № 6, 2009.
41. *Sporer Siegfried*. Recognizing Faces from Ethnic In-groups and Out-groups: Importance of Outer Face Features and Effects of Retention Interval / Siegfried L. Sporer, Ruth Horry // *Applied Cognitive Psychology*, № 25, 2011.
42. *Stark David*. A New Look at the African Slave Trade in Puerto Rico Through the Use of Parish Registers: 1660-1815 // *Slavery and Abolition*, Vol. 30, № 4, 2009.
43. *Taber Daniel*. State Policies Targeting Junk Food in Schools: Racial/Ethnic Differences in the Effect of Policy Change on Soda Consumption / Daniel R. Taber et al. // *American Journal of Public Health*, Vol 101, № 9, 2011.
44. *Tolan Jim*. *Between Worlds: Poetry, Ethnicity and Class* // *Changing English*, Vol. 17, № 4, 2010.
45. *Yoshikawa H*. Racial/Ethnic Differences in Effects of Welfare Policies on Early School Readiness and Later Achievement / Hirokazu Yoshikawa, Anna Gassman-Pines, Pamela A. Morris, Lisa A. Gennetian, Erin B. Godfrey // *Applied developmental science*, 14(3), 2010.

V. Kryachko. The explication of the characteristics of interaction of the social space and ethnicity in the scientific discourse.

In the article an attempt to identify the characteristics of interaction between social space and ethnicity in the scientific discourse is made. The part of modern theoretical and methodological developments of scientists concerning the study of ethnicity using the materials of the EBSCO database is analyzed and the interplay of ethnicity with the various fields of social space are explicated.

Keywords: *ethnicity, social space, EBSCO, interaction, field.*

УДК 316:325.54(477)

С. В. Цилюрик

**ЛАТЕНТНІ ОЗНАКИ ФОРМУВАННЯ МІГРАЦІЙНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

Розглядаються основні питання формування та вивчення міграційного потенціалу в Україні. Дається визначення поняття «потенційна міграція», на зразках прикладних досліджень розглядається категорія потенційних мігрантів та чинники, які формують міграційні настрої у суспільстві.

Ключові слова: *міграція, міграційні мотиви, міграційна поведінка, міграційний потенціал.*

Актуальність дослідження. Особливістю міграції у новітній період є легкість, з якою люди мають змогу переміщуватись із однієї країни до іншої; така можливість виникла внаслідок стрімких змін у транспортній галузі [8, 1]. Важливими чинниками, які формують сферу міграційного потенціалу України, є поширення інформаційного потоку у світі та доступність інформаційних джерел – і офіційних, і неофіційних (різноманітних блогів, які висвітлюють індивідуальний досвід мігрантів через електронні ресурси, тощо). Це є свідченням того, що в Україні міграційні процеси відбуваються за нових умов. Вивчення цих сучасних міграційних процесів відповідно потребує нових методологічних підходів. На часі висвітлення продукування сучасною соціологічною наукою нових методів дослідження міграційних процесів в Україні з урахуванням як індивідуального досвіду мігрантів, так і об'єктивних соціальних чинників для розуміння міграції.

Мета роботи полягає у визначенні факторів, що латентно сприяють формуванню міграційного настрою в сучасному українському суспільстві, а також чинників, які мають опосередкований вплив на формування міграційних настроїв.

Виникнення нових умов в Україні, спрощення процедур здійснення міграції; нагромадження інформації в інформаційному просторі – усе це створює нові умови, які потребують дослідження, оскільки безпосередньо впливають на соціальну структуру суспільства. Соціологічний погляд на міграційний процес дозволяє визначити вплив міграції на розвиток економічних, політичних та соціокультурних процесів у державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міграційних процесів досліджуються у працях таких відомих соціологів як В. Євтух, Ж. Зайончковська, Т. Заславська, О. Малиновська, В. Перевединцев, О. Позняк, Л. Рибаківський, Т. Юдіна та ін.

Визначення міграційного потенціалу є досить складним. Російський дослідник міграційних процесів Л. Рибаківський пропонує таке визначення: міграційний потенціал – це моментне явище як за масштабом, так і за складом учасників. Таким чином, упродовж нетривалого часу потенціал може не лише скорочуватися, але і зростати. Як приклад розглядає населення Середньої Азії, яке в недалекому минулому було немобільним, і підвищення його рухливості давало мізерні результати. Нині рухливість зросла в багато разів. Мільйони таджиків, узбеків, киргизів переважно як трудові мігранти перебувають в інших країнах, зокрема в Росії [3]. До речі, одним із

механізмів, що стримує міграційний процес, часто є політичний режим у країні. Зокрема за часів Радянського Союзу для його громадян здійснення міграції було складністю або й зовсім унеможлиблювалось, якщо йшлося про виїзд за межі країни. Після розпаду Радянського Союзу змінилися і міграційні процеси. За останнє десятиліття процес міграції активізувався, тому постала проблема вивчення усіх чинників, що спричиняють цей процес.

Соціологи розрізняють міграційну мобільність і міграцію населення. Міграційна мобільність (рухливість) – це готовність до переміщення, а міграція – це реалізація цієї готовності. Психологічний стан готовності людини до переселення, до переміщення (її установки, наміри) також називають потенційною міграцією.

Міграційна поведінка – це сукупність дій і відносин, що детермінують переселення індивідів, або відмова від них. У рамках вивчення міграційної поведінки досліджуються соціально-психологічні аспекти індивідуального, групового і масового ставлення людей до зміни місця їх проживання. Територіальне переміщення індивідів здійснюється в деякому соціально-просторовому континуумі, який визначають як простір можливостей або простір стимулів, кожна точка якого характеризується певним набором життєвих благ і сприймається людьми в контексті якості життя [6, 257].

Міграційний потенціал – це не лише здатні до міграції людські ресурси, тобто населення, що має характеристики рухливості, це – населення з міграційною рухливістю певної спрямованості. Сама рухливість характеризує здатність до міграції [1, 82].

У межах міграційної рухливості розрізняємо направлену рухливість як міграційну рухливість, орієнтовану в певному напрямі. Вона залежить від вікової і статевої структур, від генезису населення, його етнічного складу. Тому її потенціал – це не вся чисельність населення країни-донора, а лише та її складова, яка орієнтована на міграцію до певної країни. Отже, міграційний потенціал – це та частина населення передбачуваних країн-донорів, яка володіє спроможністю мігрувати в державу-реципієнта і відповідає за своїми характеристиками її вимогам, тобто геополітично і економічно заданим критеріям відбору, які ставляться до емігрантів – майбутніх громадян країни (таке визначення дає відомий російський дослідник Л. Рібаковський) [3].

Загалом, щодо вивчення міграційної поведінки можливі різні підходи. Існують суперечки щодо одиниць аналізу для дослідження міграції. Один із підходів полягає у тому, що об'єктом дослідження мають бути групи населення, визначені за демографічними характеристиками, тобто віковими,

на певній стадії життєвого циклу особистості (студенти, трудові мігранти), визначення регіону проживання та його специфіки (інфраструктура, екологічні чинники). Інший підхід полягає у вивченні не окремих особистостей, оскільки міграційна поведінка визначається не лише індивідуальним, а й сімейним рішенням (враховуючи, що члени сім'ї приймають рішення узгоджено і відповідно здійснюють переміщення разом) [9]. Ці методологічні аспекти дослідження набувають особливої ваги у питаннях вивчення потенційних мігрантів. Адже якщо міграційні настрої з'являються у одного із членів сім'ї, знаходячи свою підтримку, з високою імовірністю вони будуть поширюватися і на інших членів, таким чином збільшуючи чисельність потенційних мігрантів [8].

Кіпень В., Авксентьев М., автори дослідження «Міграційний потенціал України в контексті візового режиму з ЄС» [2], виходять із такого визначення міграційного потенціалу: це – можлива на певний момент чисельність населення, яка може виїхати з країни проживання за умови збереження значущості та структури чинників, які як «виштовхують», так і «утримують». Міграційний потенціал може бути реалізований протягом 5-7 років: після закінчення цього терміну міграційні установки можуть суттєво змінюватися; крім того, змінюється і склад населення, особливо найбільш мобільних вікових груп. Величина міграційного потенціалу визначається двома складниками: демографічною складовою та установками на виїзд з держави проживання. Міграційні установки, на відміну від демографічної ємності, мінливі і визначаються насамперед ситуацією, що складається в країні проживання і державі, що приймає потенційних мігрантів. Соціологічний інструментарій дозволяє дати відповіді як щодо величини міграційного потенціалу, так і щодо міграційних установок у свідомості населення країни [2].

Деякі аспекти міграційної поведінки та характеристики потенційних мігрантів були вивчені в ході дослідження, яке здійснював Європейський фонд професійного навчання у 2007 році. Про ґрунтовність дослідження свідчить той факт, що для опитування було сформовано вибірку у 2100 респондентів. З них 1086 чол. Потенційних мігрантів та 1014 чол. Мігрантів, що повернулися [7]. Потенційних мігрантів визначили як доросле населення України у віці від 18 до 40 років. У проекті не розрізнялися легальні та нелегальні мігранти. Крім того, у звіті не розмежовували тих, хто вказав, що хоче залишити рідну країну назавжди, та тих, хто планує повернутися.

За результатами досліджень визначено, що близько однієї четвертої всього українського населення віком 18-40 р. (26,7%) серйозно розглядає можливість міграції, причому 19% з них зазначають високу ймовірність залишити Україну протягом наступних 2-х років. Однак реальна готовність мігрувати є нижчою, оскільки значно менша частка людей мають міжнародні паспорти та спроможні фінансувати свою поїздку. Дослідження мало три запитання, метою яких було визначити потенційних мігрантів. На питання «Чи розглядаєте ви зараз серйозно можливість виїзду за кордон на роботу чи постійне проживання?» 290 респондентів (26,7%) відповіли «так». Цю групу було класифіковано як «потенційні мігранти». Серед них 46.2% зазначили, що існує можливість або дуже велика ймовірність, що вони мігрують протягом наступних 6 місяців. На високу ймовірність того, що вони поїдуть з України протягом наступних 2 років, вказали 70,6% [7].

Фундаментальне дослідження міграційного потенціалу провів Донецький Інститут соціальних досліджень і політичного аналізу [2, 2]. Дослідження проводилось в масштабах країни, в результаті чого були визначені обсяги міграційних потоків, психологічні установки і чинники, які спонукають до міграції. В результаті було виявлено: «найбільш значимим для розуміння рівня реального масштабу частки тих громадян України, хто нині практично готовий виїхати з країни на тривалий термін чи й назавжди, є показник «ядерного» міграційного потенціалу. «Ядро» сукупного потенціалу країни становить 5,4%, що в числовому вимірі відповідає 5,850 млн осіб. Реальний міграційний потенціал у напрямі країн Шенгену – 3,7% населення України. Це «ядро», «тверді» мігранти. Вони становлять третину від сукупного шенгенського міграційного потенціалу, який має у собі кожного десятого жителя України (10,4%), однак дві третіх з них належать до ймовірних мігрантів (6,7%). Якщо за чисельністю сукупно по Шенгену маємо 3,580 млн осіб, то «ядерний» шенгенський міграційний потенціал складає 1,274 млн. Найбільш вузьким виглядає «ядро» шенгенського потенціалу трудової міграції та еміграції з України. У відсотках – 1,5 %, в абсолютних числах – приблизно 516 тис. осіб» [2, 7].

Такою є загальна характеристика потенційних мігрантів та їх чисельності за даними двох досліджень. Проте актуальним залишається дослідження саме факторів, що формують чи підкріплюють ці настрої. За результатами одного з досліджень [2, 10], кожен другий з охочих поїхати до країн Шенгену не володіє належним чином жодною з європейських мов. Ті ж, хто повідомив про задовільний рівень володіння однією з мов, найчастіше

називали англійську мову (24% володіють нею на мінімально достатньому рівні, 10% – на високому). Істотна частка тих, хто називав німецьку (8%) та польську (4%) мови [2, 11].

На сьогодні спостерігаємо тенденцію до поширення популярності вивчення іноземних мов в Україні. Очевидно, така популярність пов'язана і з вимогами сьогодення до володіння іноземними мовами, зокрема внаслідок світових інтеграційних процесів і на українському ринку праці. Володіння іноземною мовою долає основний бар'єр, що стримує міграційні наміри.

На підтвердження цієї гіпотези наводимо дані дослідження. Отже, серед потенційних мігрантів знають хоча б одну іноземну мову – 48,5%. Водночас, 30,8% (не враховуючи потенційних мігрантів до Росії) потенційних мігрантів планують мігрувати без знання мови країни призначення. Відсоток респондентів, які зовсім не знають мови країни призначення, надзвичайно високий серед осіб, що планують мігрувати до країн ЄС (37,1% проти 12,2% серед тих, хто планують їхати до Північної Америки). Головні сектори зайнятості, в яких планують шукати роботу потенційні мігранти за кордоном, збігаються із тими, в яких працювали мігранти, що повернулися: будівництво, домогосподарство і торгівля. Серед потенційних мігрантів до країн ЄС є найбільша частка тих, хто планує працювати в сфері домогосподарства [2, 11].

Загальні результати досліджень свідчать, що основною метою міграції є покращення індивідуального соціально-економічного статусу мігрантів, а також покращення умов проживання інших членів їхніх сімей, які залишились в Україні (зокрема, шляхом грошових переказів).

Підсумовуючи результати досліджень сучасних міграційних процесів, характеризуючи умови, в яких відбувається міграція, визначаємо індикатори, які латентно впливають на формування потенційного міграційного потоку, що їх не було враховано в аналізованих соціологічних дослідженнях: це поширення і популярність у різних вікових груп населення в Україні різноманітних шкіл із вивчення іноземних мов; популярність різних блогів в електронних ресурсах – так званих «живих журналів» («lifejournal»), в яких детально транслюється міграційний досвід українців у різних країнах світу. Майже необмежений доступ до офіційних інформаційних джерел дає змогу бути підготовленим до умов в новому середовищі, а можливість пошуку працевлаштування через віддалений доступ (інтернет) дає свої переваги.

Л і т е р а т у р а

1. *Гібернау М.* Ідентичність націй. – Київ: Темпора, 2012.
2. Міграційний потенціал України в контексті візового режиму з ЄС / Кіпень В.П., Авксентьєв М.В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.novisa.org.ua/upload/file/Resume%20plus%20first%20chapter.pdf>
3. Миграционный потенциал и подходы к его определению / Рыбаковский Л.Л. // Оценка возможных и необходимых масштабов привлечения иммигрантов в Россию. Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://rybakovsky.ru/migraciab.html>
4. Міграція в Україні: факти і цифри, вересень 2011 р. / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/ua/pdf/Facts&Figures_b5_ua_f.pdf
5. Міграція і толерантність в Україні: зб. ст./ За ред. Я. Пилинського. – Київ: Стилос, 2007.
6. *Прибыткова И.* Миграционное поведение и качество жизни населения в концептуальном и эмпирическом измерениях / Миграция и развитие. Материалы международной конференции (Пятое Валентеевские чтения). – Москва: МГУ, 2007.
7. Розвиток людських ресурсів і міграційна поведінка в Україні // European Training Foundation – ETF. Аналітичний звіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/9D5DE73642FFF6C7C12579C9003A8C31/\\$file/NOTE7J5LFR.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/9D5DE73642FFF6C7C12579C9003A8C31/$file/NOTE7J5LFR.pdf)
8. Migration Decision-making: A Hierarchical Regression Approach. Guangqing Chi and Paul Voss // Regional Analysis & Policy // JRAP (2005)35:2 / Режим доступу: <http://www.jrap-journal.org/pastvolumes/2000/v35/F35-2-2.pdf>
9. *Tunali Insan.* Rationality of Migration // International Economic Review. – 2000. – № 41(4).

S. Tsylyuryk. The latent features of the formation of migration potential in modern Ukraine.

In the article the main issues of the formation and study of the migration potential in Ukraine are considered. The concept of «potential migration» is defined, as well as on the samples of applied studies the category of potential migrants and the factors that form the migratory moods in the society are examined.

Keywords: *migration, migration motives, migration behaviour, migration potential.*